
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БУДІВНИЦТВА ТА
АРХІТЕКТУРИ

ХАРКІВСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ СПІЛКИ ЕКОНОМІСТІВ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ СОЮЗ СТРАХОВИКІВ

ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ:

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

2013

Рекомендовано
Вченою радою Харківського державного університету будівництва та
архітектури (протокол №9 від 03 червня 2011 р.)

Рецензенти: **Терехов В.І.** - д.е.н., професор, завідувач кафедри «Менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та логістики» Університет «Крок»

Дикань В.Л. - д.е.н., професор, завідувач кафедри «Економіка, організація та управління підприємством» Українська державна академія залізничного транспорту

Ф59 Фінансові послуги: проблеми теорії та практики. – Харьков: ТО Ексклюзив, 2013.- 268 с.

ISBN 978-966-2166-59-0

Видання є збіркою наукових праць провідних учених та викладачів кафедри „фінанси та кредит”, які займаються проблемами організації фінансових послуг.

Наукові праці охоплюють широке коло теоретичних і практичних проблем фінансової кризи та її наслідків щодо розвитку фінансової системи, тіньової економіки, аналізу методичних прийомів доцільних в управлінні фінансовими ресурсами підприємства, управління кредитним ризиком, управління фінансовою стійкістю комерційного банку, інститутів спільного інвестування в Україні тощо.

Монографія є результатом проведення фундаментальної науково-дослідної роботи Харківського національного університету будівництва та архітектури. Її результати доповідалися на наукових конференціях різного рівня. Окремі практичні розробки, що містяться в дослідженні, використовуються у навчальному процесі.

ЗМІСТ

1. Успенко В.І., Марченко О.В., Аванесова Н.Е. СПІВПРАЦЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ У ФОРМІ BANCASSURANCE.....	5
2. Внукова Н.М., Коваленко В.С. УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ОВЕРДРАФТУ В БАНКУ.....	31
3. Временко Л.В. НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОТИРІЧЧЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	84
4. Гунько Д.В. СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІНДЕКСУ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ.....	100
5. Криворучко Г.В., Миланич Т.А. МАЙБУТНЄ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ ЗА ДИТЯЧИМ БАНКІНГОМ.....	131
6. Докуніна К.І. ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ..	141
7. Попова С.М., Попова Л.М. ОРГАНИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ.....	157
8. Телишевська Л.І., Успенко В.І., Сергеев С.С. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ДОХІДНОСТІ ПРОЕКТУ НА СТАДІЇ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАДУМУ.....	188
9. Петриківка О.С. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.....	211
10. Шуміло О.С. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	224
11. Кривуц Ю.Н. “ГРЯЗНЬЕ” ДЕНЬГИ – ПРОДУКТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОБЩЕКРИМИНАЛЬНОЙ СФЕРЕ И СЛЕДСТВИЕ УКЛОНЕНИЯ ОТ УПЛАТЫ НАЛОГОВ.....	233

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ОВЕРДРАФТУ В БАНКУ

Внукова Н.М., д.е.н., професор кафедри фінансів
Харківський національний економічний університет

Коваленко В.С., здобувач
Харківський національний економічний університет

ВСТУП

Важливою умовою стійкого розвитку та високої конкурентоспроможності сучасного бізнесу є забезпечення достатнього та своєчасного фінансування поточної господарської діяльності підприємств. Одним із напрямів вирішення даної проблеми є застосування інструменту – овердрафту.

Необхідність сприяння розвитку банківського кредитування, зокрема, овердрафтного, підтверджується положеннями Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року [78].

Між тим, надаючи послугу овердрафту клієнтам, фінансові установи мають кредитний ризик, на зменшення якого повинна бути спрямована система ризик-менеджменту.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій з удосконалення управління ризиком овердрафту в банку.

Об'єктом дослідження є процес надання послуги овердрафту банком.

Предмет дослідження – методи та інструменти управління ризиком овердрафту в банку.

Інформаційну базу дослідження склали праці вітчизняних та закордонних науковців, зокрема, Грищенко О.О. [31–34], Зуєвої О.А. [42], Нагребельної В.І. [58], Орехова Д.В. [61], Прядко О.Я. [82] та ін.

Нормативно-правовим забезпеченням виступають Господарський кодекс України [28], Цивільний кодекс України [87], Закон України «Про банки і

банківську діяльність» [72], Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [79], Інструкція Національного банку України «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України» [73], Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [55], Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [56] та ін.

До складу інформаційних джерел також належать опрацьовані матеріали Державного комітету статистики України [63], Національного банку України [65], Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України [66], дані офіційних сайтів банків України, Росії, Білорусії та Казахстану, узагальнені дані фінансової звітності 13 суб'єктів господарювання Харківської області (6 торговельних та 7 підприємств харчової промисловості) за 2008–2010 рр. [64].

Для проведення аналізу об'єкту дослідження як методологічна база використовуються системний та функціональний підходи.

У роботі залежно від поставлених завдань застосовуються такі методи дослідження економічних процесів: морфологічний аналіз та логічне узагальнення (для визначення сутності понять овердрафту, ризику овердрафту, управління ризиком овердрафту); метод порівняльного співставлення (для визначення особливостей вітчизняного та закордонного досвіду надання овердрафту); кореляційно-регресійний аналіз (для визначення щільності взаємозв'язку між обсягами кредитування (зокрема, овердрафтного) та величиною проблемних кредитів, прогнозування обсягів овердрафтного кредитування в Україні у майбутньому); метод лінійного програмування (для побудови економіко-математичної моделі формування оптимального овердрафтного портфеля банку на основі мінімізації ризику).

Обробку кількісної та якісної інформації за запропонованими у роботі підходами проведено на персональному комп'ютері із застосуванням програмного забезпечення Microsoft Office Excel 2007, STATGRAPHICS Plus 5.0, VPrwin 4.0, для наочного представлення отриманих результатів дослідження

використано Microsoft Office Visio 2007.

Основні положення і висновки дослідження доповідалися й одержали схвалення на різних конференціях, знайшли відображення у наукових публікаціях.

РОЗДІЛ 1

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ОВЕРДРАФТУ В БАНКУ

1.1. Сутність та економічний зміст овердрафту

Серед проблем, які постають перед підприємствами в умовах сучасних ринкових відносин, чільне місце посідає побудова ефективного і гнучкого механізму управління оборотним капіталом.

Суб'єкти господарювання використовують широкий спектр форм фінансування оборотних засобів: власні кошти, товарний кредит від постачальника, попередню оплату від покупця, банківський кредит, овердрафт, факторинг тощо. На основі аналізу і порівняння вищезазначених джерел поповнення оборотного капіталу було виявлено їх основні переваги та недоліки (табл. 1.1) [92].

Таблиця 1.1 – Порівняльна характеристика джерел фінансування оборотних засобів підприємств

Ознака	Власні кошти	Товарний кредит	Банківський кредит	Овердрафт	Факторинг
Доступність	Так	Так	Ні	Так	Так
Наявність забезпечення	Ні	Ні	Так	Ні	Ні
Необхідність повернення	Ні	Так	Так	Так	Ні
Обмежений строк використання	Ні	Так	Так	Так	Ні
Обмеження суми	Так	Так	Так	Так	Ні
Документальне оформлення	Ні	Ні	Так	Ні	Ні
Оперативність у залученні	Так	Ні	Ні	Так	Так
Страхування ризиків	Ні	Ні	Ні	Ні	Так

За даними табл. 1.1 видно, що доцільність використання суб'єктами

господарювання того чи іншого джерела залежить від характеру потреби в оборотних коштах, обсягів фінансування, загальної фінансової політики підприємств та специфіки кожного фінансового інструменту.

Відповідно до проекту Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року [78], пріоритетним напрямом у створенні вітчизняного конкурентоспроможного промислового комплексу є підтримка розвитку банківського кредитування.

Одним із вигідних для сучасного бізнесу банківських продуктів, що сприяє забезпеченню безперервного виробництва та стійкого розвитку господарства, є овердрафт.

На практиці у суб'єктів господарювання нерідко виникає ситуація, за якої для виконання грошових зобов'язань перед контрагентом не вистачає коштів на банківському рахунку, що може загрожувати втратою вигідних контрактів або навіть репутації самого суб'єкта. Як правило, це короткострокове явище, яке може бути викликане затримкою одержання виручки. У таких випадках доцільно скористатися банківською послугою з надання підприємству суми грошових коштів, якої йому бракує [45].

Відповідно до ст. 1069 Цивільного кодексу України, якщо згідно умов договору банк здійснює платежі з рахунка клієнта, незважаючи на відсутність на ньому коштів (кредитування рахунка), вважається, що банк надає клієнтові кредит на відповідну суму з дня здійснення цього платежу [87].

Таким кредитом і є овердрафт, який використовується для своєчасного фінансування поточних чи непередбачених витрат суб'єктів господарювання.

За Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, овердрафт – це короткостроковий кредит, що надається надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми (ліміту овердрафту) шляхом дебетування його рахунку [72].

Для з'ясування стану та ступеню дослідження проблем надання овердрафту було опрацьовано нормативно-правові акти, що регулюють

банківську діяльність, проаналізовано підходи у роботах вітчизняних та закордонних вчених.

Розгляд закріплених на законодавчому рівні положень та аналіз наукової думки щодо сутності овердрафту засвідчує різноплановість поглядів.

Тому особливої уваги заслуговує теоретична розробка визначення поняття овердрафту, яке б найповніше характеризувало і розкривало його сутність.

Для вирішення поставленого завдання було використано метод морфологічного аналізу, який передбачає проведення порівняння існуючих підходів до вивчення сутності та економічного змісту овердрафту (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Морфологічна декомпозиція визначення сутності овердрафту

Ознака	Структурний склад	Джерело
Сутнісна складова	Короткостроковий кредит	[45], [72]
	Система кредитування	[20], [33]
	Вид короткострокового кредитування	[19], [57], [37], [58]
	Форма кредитування	[88], [60], [48], [36]
	Банківська послуга	[60], [4], [38], [40], [19]
	Короткостроковий кредитний інструмент	[47]
	Позичка під обігові кошти	[41], [34]
	Від'ємний баланс на поточному рахунку клієнта	[29]
Умови здійснення операції	Банківська операція	[24], [21], [29], [19]
	У межах устанавленого в договорі ліміту	[33], [45], [20], [19], [57]
Суб'єкти	У межах заздалегідь обумовленої суми	[88], [72], [48]
	Банк	[45], [88], [58], [60], [20], [33], [19], [57]
	Фінансова установа	[48], [34], [21]
	Клієнт	[45], [88], [20], [33], [58]
	Позичальник	[60], [41]
Мета здійснення операції	Надійний клієнт	[48], [88], [72]
	Платоспроможний платник-власник поточного рахунку	[19], [57], [37]
	Відсоток за фактично надану суму овердрафту	[88], [40], [4], [45], [60], [33]
	Відсоток на дебетовий залишок за рахунком	[72], [36], [58]
Мета здійснення операції	Своєчасне виконання грошових зобов'язань	[45], [19], [57], [36]
	Поповнення оборотних коштів	[58], [20], [38], [4]
	Підтримка ліквідності, уникнення касових розривів	[47], [48], [60], [33], [21]
		[88], [40]

Як видно з табл. 1.2, морфологічна декомпозиція підтверджує відсутність єдиного підходу до визначення сутності досліджуваного поняття.

З точки зору мети реалізації – задоволення короткострокової потреби клієнта у грошових коштах – овердрафт є банківською послугою [19]. Відповідно до ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту, вважається фінансовою послугою [79]. Прихильники даного підходу розглядають овердрафт як одну з поширених фінансових послуг – поряд із лізинговими, страховими, трастовими, факторинговими та ін.

З огляду на механізм обслуговування як низку дій, спрямованих на досягнення поставленої мети, та економічну суть – розміщення банком залучених ресурсів – овердрафт доцільно вважати банківською операцією [19].

Отже, у процесі здійснення операції овердрафту банк надає послугу, яка покликана задовольнити потребу позичальника у підтримці ліквідності та своєчасному виконанні грошових зобов'язань перед контрагентами.

Найбільш поширеним серед підходів науковців у даній предметній області є визначення сутності овердрафту, враховуючи його кредитну природу [19]. Більшість фахівців розглядають овердрафт як вид або форму короткострокового кредитування (див. табл. 1.2).

Статтею 347 Господарського кодексу України встановлено, що у сфері господарювання можуть використовуватися банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний та інші форми кредиту [28]. Тобто термін «форма кредиту» узагальнено визначає форму існування позичкового капіталу у сучасній економіці в грошовій і товарній формі.

Положення Господарського кодексу України визначають класифікацію банківських кредитів, згідно з якою кредити, які надаються банками, розрізняються за строками користування, способом забезпечення, ступенем ризику, методами надання, строками погашення, іншими умовами надання, користування або погашення. Зокрема, за строком користування кредити

поділяються на короткострокові – до одного року, середньострокові – до трьох років, довгострокові – понад три роки [28].

Короткострокові кредити можуть надаватися банком у разі тимчасових фінансових труднощів клієнта, що виникають у зв'язку з витратами виробництва та обігу, не забезпечених надходженням коштів у відповідному періоді. Овердрафт є одним із видів банківського короткострокового кредитування, що здійснюється виключно у грошовій формі [24].

Отже, поняття «форма кредитування» є значно ширшим, ніж поняття «вид кредитування», а тому доцільно визначити овердрафт як вид короткострокового кредитування.

Погоджуючись із усіма вищенаведеними підходами, надано таке визначення досліджуваного поняття: овердрафт – це вид короткострокового кредитування банком платоспроможного клієнта понад фактичний залишок на його поточному рахунку (у разі відсутності або нестачі коштів) у межах заздалегідь обумовленої суми (ліміту овердрафту) відповідно до умов договору.

У банківській практиці використовуються різні види овердрафту залежно від ознаки, покладеної в основу класифікації (табл. 1.3) [38], [48], [58], [88].

Таблиця 1.3 - Класифікація овердрафту

Класифікаційна ознака	Вид	Характеристика
За категорією позичальника	Для фізичних осіб	Надається фізичним особам, що відкрили в банку рахунок і одержали дебетову або кредитну пластикову карту
	Для юридичних осіб	Надається юридичним особам, які мають поточний рахунок у банку
За валютою кредитування	У національній валюті	Надається у разі, якщо рахунок відкрито у національній валюті
	В іноземній валюті	Надається у разі, якщо рахунок відкрито в іноземній валюті
За ступенем забезпечення	Забезпечений	Надається клієнту під заставу (нерухомість, транспорт, основні засоби, товари тощо), або гарантію (поруку) третьої сторони
	Бланковий	Беззаставний овердрафт, який надається на поточний рахунок клієнтам з доброю репутацією та стабільними надходженнями

Продовження таблиці 1.3

За характером кредитування	Класичний (стандартний)	Надається клієнтам, які знаходяться на розрахунково-касовому обслуговуванні банку та мають стабільні обороти на рахунку
	Овердрафт авансом	Надається в основному надійним клієнтам з метою залучення на розрахунково-касове обслуговування
	Овердрафт під інкасацію	Надається клієнтам, обороти по кредиту поточних рахунків яких не менш, ніж на 75 % становить інкасований грошовий виторг
	Технічний	Надається без урахування фінансового стану клієнта, під оформлені гарантовані надходження на рахунок позичальника (купівля/продаж валюти на біржі, до повернення термінового депозиту та ін.)

За даними табл. 1.3 видно, що позичальник має можливість обрати найбільш вигідний і прийнятний вид овердрафту залежно від особливостей господарської діяльності та характеру обслуговування в банку.

Роль овердрафту як ефективного та гнучкого інструменту задоволення потреб клієнтів у подоланні тимчасового дефіциту фінансових ресурсів визначається його місцем у системі кредитних та розрахункових відносин підприємств (табл. 1.4) [61].

Таблиця 1.4 - Місце овердрафту у системі кредитних та розрахункових відносин

Ознака	Характеристика ознаки
Система кредитних відносин	
Зростання капіталу та прискорення його руху	Кредитор, скориставшись овердрафтом, має можливість не лише зберегти безперервність функціонування ресурсів як капіталу, але й збільшити масу зростаючої вартості, прискорити її рух
Купівельна сила	Кредитні ресурси, які знаходяться у розпорядженні суб'єктів господарювання, дозволяють здійснити платежі за товари та послуги, збільшують оборотні кошти цих суб'єктів
Створення додаткових платіжних засобів	Додаткові засоби, отримані позичальником, сприяють процесу зростання виробництва та обігу, створюють стимули для їх розвитку
Система розрахункових відносин	
Універсальний засіб платежів	Використання овердрафту є гарантованою формою задоволення раптово виниклих короткострокових потреб клієнта
Безготівковий характер	Овердрафт надається у безготівковому порядку, усі платежі здійснюються з поточного рахунку клієнта
Контроль за платіжною дисципліною	Вимога банку-кредитора мати постійні і значні за обсягом надходження грошових коштів на поточний рахунок клієнта-позичальника стимулює останнього слідкувати за власною платіжною дисципліною та платіжною дисципліною контрагентів

Як видно з табл. 1.4, овердрафт значно розширює можливості фінансування поточної діяльності суб'єктів господарювання і дозволяє забезпечувати безперервність процесу виробництва.

У теперішній час у банківській практиці відходять від традиційного поняття овердрафту, під яким розуміють кредит, що надається лише юридичним особам. Як і в багатьох країнах Заходу, де овердрафтом користується і населення, в Україні також почали його застосування для роботи з фізичними особами [58].

Овердрафтні взаємовідносини між банком та клієнтом ґрунтуються на договірній основі. Для укладання договору овердрафту клієнт надає в банк пакет документів, що підтверджують його благонадійність і платоспроможність [98].

На рис. 1.1 наведено перелік істотних умов договору та основні документи клієнта, необхідні для отримання дозволу на кредитування [21], [38], [60].

Рис. 1.1. Особливості договору овердрафту

Відповідно до рис. 1.1 договір овердрафту визначає зобов'язання і відповідальність сторін, містить важливі умови, які враховують інтереси як банку, так і клієнта. Пакет документів потенційного позичальника є спрощеним порівняно з існуючими вимогами за іншими видами кредиту.

Відмітною рисою овердрафту є імовірнісний, випадковий характер як величини позичкової заборгованості, так і залишків на поточному рахунку клієнта. Якщо витрати клієнта перевищують доходи, тобто його рахунок постійно знаходиться в овердрафті, вважається, що він має стійку овердрафтну основу (тверду основу) замість плаваючої [41].

Незалежно від того, скористається клієнт своїм правом на здобуття овердрафту чи ні, він платить банку певну суму за відкриття кредиту (одноразова плата при укладенні договору). Відсотки ж нараховуються лише на суму фактично наданого овердрафту. Якщо в підприємства не виникне необхідності в залученні додаткових грошових коштів, об'єкт для нарахування відсотків буде відсутній. Тобто укладання з банком договору з надання овердрафту не зобов'язує клієнта на його отримання, а лише дає право за необхідності скористатися коштами банку в межах установленого в договорі ліміту [45].

Обчислення ліміту овердрафту є важливим завданням банку. Для визначення ліміту доцільно використовувати середньомісячний оборот за кредитом поточного рахунку клієнта банку протягом шести повних календарних місяців, що передують прийняттю рішення про відкриття овердрафту (або за попередній сезон виробництва для підприємства із сезонним характером виробництва). Банк може щомісячно переглядати ліміт овердрафту залежно від зміни обсягів обороту за кредитом поточного рахунку [41].

За всією сукупністю поточних рахунків, які мають режим овердрафту, планування та управління банківськими ресурсами ускладнено [33].

Кредитування за овердрафтом набуває значного поширення завдяки обопільним перевагам, які отримують клієнт і банк (рис. 1.2) [20], [47].

Рис. 1.2. Переваги овердрафту для сторін договору

Дані рис. 1.2 свідчать, що овердрафт є вигідним рішенням для суб'єктів господарювання, яким періодично бракує коштів для фінансуванні поточної діяльності. Для клієнта кредит стає доступним за умов виникнення потреби в грошових коштах, при цьому позичальник має можливість управляти величиною позичкової заборгованості і, відповідно, платою за користування кредитними ресурсами. Банку також вигідне овердрафтне кредитування: за всією сукупністю клієнтів створюється стійка база для отримання доходів.

Досліджувана послуга є зручною для підприємств торгової та виробничої сфери, сфери послуг, надходження виручки в яких від поточної діяльності не завжди покривають витрати у визначений момент часу [58].

Під час фінансування поточної діяльності за рахунок позикових коштів суб'єкти господарювання мають змогу використовувати не лише овердрафт, але й традиційне кредитування та факторинг (див. табл. 1.1).

У табл. 1.5 наведено основні риси схожості та відмінності між даними джерелами кредитування підприємств за даними офіційного сайту ПАТ «Банк Петрокоммерц Україна».

Таблиця 1.5 – Порівняльна характеристика факторингу, кредиту та овердрафту

Ознака	Факторинг	Кредит	Овердрафт
Джерело погашення	Кошти дебіторів	Кошти клієнта (позичальника)	
Термін надання	Термін відтермінування платежу (до 90 днів)	Термін, обумовлений у кредитному договорі	Жорстко встановлений термін (як правило, не перевищує 30 днів)
Дата надання	Надання договору поставки, накладної та повідомлення дебітора	Термін, вказаний у кредитному договорі	У міру виникнення потреби клієнта в позикових коштах (строк дії договору – 6-12 місяців)
Необхідність переходу на РКО	Не вимагається	Вимагається	
Необхідність надання застави	Не вимагається	Здебільшого вимагається	Необхідність підтримки певного обороту коштів на поточному рахунку
Збільшення обсягу фінансування	Можливість збільшення залежно від обсягу продажу	Сума, обумовлена у кредитному договорі	Можливість перегляду ліміту овердрафту залежно від обороту коштів на поточному рахунку
Термін слати відсотків за користування послугою	Наприкінці строку фінансування після одержання платежу від покупця	Термін, обумовлений у кредитному договорі	Автоматичне погашення овердрафту та відсотків за рахунок надходжень на поточний рахунок
Додаткові послуги	Інформаційне забезпечення, покриття ризиків, управління дебіторською заборгованістю та ін.	Крім надання коштів та РКО, інші послуги не надаються	

Як видно з табл. 1.5, овердрафт має суттєві відмінності від звичайного кредиту та факторингу. Овердрафт відрізняється від звичайного кредиту тим, що надається не прямо підприємству-позичальнику (методом зарахування коштів на поточний рахунок останнього), а перераховується банком безпосередньо одержувачу, зазначеному позичальником у платіжному дорученні. Для автоматичного погашення заборгованості за овердрафтом спрямовуються всі суми, що надходять на рахунок клієнта.

Овердрафт і факторинг використовуються на різних стадіях процесу виробництва. Якщо застосування овердрафту зумовлено потребою у фінансуванні оборотного капіталу здебільшого на підготовчій стадії

(розрахунки з контрагентами), то факторинг передбачає переуступку права грошової вимоги до боржників у разі виникнення дебіторської заборгованості (після поставки продукції чи надання послуг).

З метою оптимізації грошових потоків надійних, платоспроможних клієнтів банки України запозичують досвід закордонних кредитних установ і надають можливість комплексного (овердрафтно-факторингового) обслуговування одного позичальника [95].

Овердрафт забезпечує використання позикових коштів залежно від виникнення потреби підприємства у них і дозволяє оптимізувати витрати клієнта за кредитними операціями в банку.

Таким чином, застосування овердрафту є необхідним елементом процесу функціонування ринкової економіки, джерелом вирішення проблеми забезпечення стабільної, ритмічної роботи підприємств різних галузей народного господарства.

1.2. Фінансовий механізм організації овердрафту в банку: вітчизняний та іноземний досвід

Поняття овердрафту з'явилося у США у другій половині ХХ сторіччя і походить від англ. дієслова Overdraw, що означає перевищувати кредит в банку. Перший овердрафт був наданий 1728 року, коли Вільяму Хогу дозволили взяти на 1000 фунтів стерлінгів (сьогодні це майже 65000 фунтів стерлінгів) більше, ніж було на його рахунку. Банк «Royal Bank of Scotland», що знаходиться в Единбурзі, вперше зробив цей історичний крок. Саме з того моменту термін овердрафт і сама процедура овердрафту поширилася по всій Європі і перейшла в стандартну банківську практику [58].

Незважаючи на багаторічний європейський досвід овердрафтного кредитування, в Україні дана банківська послуга набула популярності лише в останні десятиріччя.

Процес організації овердрафту в банку наведено на рис. 1.3.

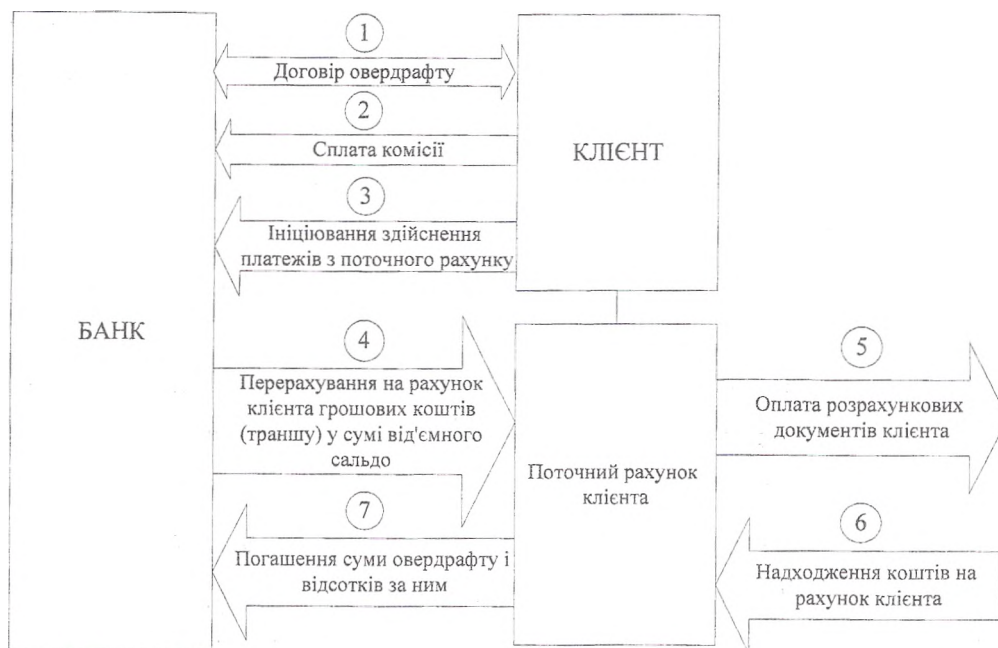

Рис. 1.3. Загальний процес здійснення операції овердрафту в банку

Наведена на рис. 1.3 схема свідчать про те, що основною передумовою здійснення операції овердрафту є наявність у суб'єкта господарювання поточного рахунку, що визначає його статус як «клієнта банку».

Після підписання необхідних документів банк за необхідності (в разі браку коштів на рахунку клієнта) виконує такі дії:

- 1) самостійно перераховує необхідну суму грошових коштів, відповідно до платіжного доручення клієнта, але лише в межах встановленого в договорі ліміту;
- 2) під час надходження коштів на рахунок клієнта автоматично підлягає погашенню сума овердрафту і відсотків за ним.

Слід зазначити, що у разі відсутності коштів клієнт має право взяти другий кредит, не погасивши перший, але лише в межах встановленого ліміту [29].

Фінансовий механізм здійснення операції овердрафту поєднує три етапи, які наведено на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Етапи здійснення операції овердрафту в банку

Як видно з рис. 1.4, ініціалізація операції овердрафту відбувається шляхом використання власником поточного рахунку платіжних інструментів на суму, що перевищує залишок грошей на цьому рахунку на початок операційного дня банку, а також (в разі технічної можливості їх врахування) коштів, що надходять на рахунок платника протягом операційного дня (поточні надходження) [19].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», платіжний інструмент – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ коштів з відповідного рахунку платника. До платіжних інструментів належать документи на переказ та спеціальні платіжні засоби [74].

Таким чином, на першому етапі операції овердрафту відбувається ініціювання переказу грошей на суму, що перевищує залишок на відповідному рахунку. При цьому доцільно визначити осіб, які можуть виступати ініціаторами операції.

Згідно із положеннями Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» ініціатор – особа, яка на законних підставах ініціює переказ коштів шляхом формування та подання відповідного документа на переказ або

використання спеціального платіжного засобу [74]. Ініціатором переказу може бути платник, а також отримувач у разі ініціювання переказу за допомогою платіжної вимоги при договірному списанні та в інших випадках, передбачених законодавством, і стягувач, що отримує відповідне право виключно на підставі визначених законом виконавчих документів у випадках, передбачених законом [19].

У разі надання платнику банком, що його обслуговує, кредиту на оплату розрахункових документів ініціювати операцію овердрафту може власник поточного рахунку в банку, який здійснює переказ коштів, – тобто сам платник.

У результаті списання коштів з рахунку платника за його дорученням понад наявний залишок грошей на відповідному рахунку утворюється дебетове сальдо [19].

На третьому етапі реалізації операції овердрафту, якщо дебетове сальдо на рахунку платника, що утворилося після застосування платіжних інструментів, не було погашено за рахунок кредитних оборотів (поточних надходжень) по цьому рахунку протягом операційного дня, тоді дебетове сальдо поточного рахунку утворюється з кредитних коштів банку [19].

Особливості фінансової політики суб'єкта господарювання та характер ведення бізнесу визначають можливість вибору того чи іншого джерела фінансування поточної діяльності – кредиту, овердрафту, факторингу (див. табл. 1.1 та табл. 1.5).

Динаміку банківського кредитування, надання підприємствам послуг овердрафту та факторингу наведено у табл. 1.6 [65, 66].

Таблиця 1.6 – Обсяги кредитування, овердрафту та факторингу в Україні

Рік	Кредитування без урахування овердрафту, млн. грн.	Овердрафт, млн. грн.	Факторинг, млн. грн.
2005	318 483	77 793	62
2006	413 627	121 049	141
2007	626 616	183 379	497
2008	714 092	231 440	1 448
2009	562 999	187 524	1 595
2010	824 428	210 097	6 408

Дані табл. 1.6 свідчать про значне перевищення розмірів овердрафту над обсягами факторингових послуг протягом усього досліджуваного періоду. Оцінка надання кредитних ресурсів банками України за останні роки та визначення питомої ваги овердрафту у загальному кредитуванні надає змогу переконатися у підвищенні попиту на дану послугу (рис. 1.5) [65].

Рис. 1.5. Динаміка частки овердрафту у загальному кредитуванні в Україні

Як видно з рис. 1.5, у докризовий період відбувалося щорічне зростання обсягів кредитування, зокрема, підвищувалася питома вага надання послуг овердрафту. Негативні наслідки фінансової кризи спричинили скорочення кредитних операцій банківських установ у 2009 р., однак поживлення в економіці у 2010 р. призвели до поступового відновлення обсягів кредитування.

Незважаючи на зниження частки овердрафту у 2010 р. порівняно з 2009 р. на 3 в. п., в абсолютних показниках темп приросту даного виду кредиту становив 12,04 %, що можна вважати позитивними зрушеннями.

Підтвердженням перспектив розвитку вітчизняного ринку за даною послугою є прогнозування обсягів овердрафту у майбутньому. У табл. 1.7 наведено обсяги овердрафтного кредитування суб'єктів господарювання банками України у поквартальному розрізі [65].

Таблиця 1.7 – Обсяги надання овердрафту підприємствам банками України

Період	Обсяг овердрафту, млн. грн.	Період	Обсяг овердрафту, млн. грн.	Період	Обсяг овердрафту, млн. грн.	Період	Обсяг овердрафту, млн. грн.
1 кв. 2005 р.	16500	4 кв. 2006 р.	37009	3 кв. 2008 р.	63176	2 кв. 2010 р.	50402
2 кв. 2005 р.	17853	1 кв. 2007 р.	36923	4 кв. 2008 р.	51630	3 кв. 2010 р.	56432
3 кв. 2005 р.	19523	2 кв. 2007 р.	41223	1 кв. 2009 р.	42161	4 кв. 2010 р.	55642
4 кв. 2005 р.	23917	3 кв. 2007 р.	48333	2 кв. 2009 р.	47584	1 кв. 2011 р.	57351
1 кв. 2006 р.	24284	4 кв. 2007 р.	56900	3 кв. 2009 р.	48051	2 кв. 2011 р.	56701
2 кв. 2006 р.	27658	1 кв. 2008 р.	57211	4 кв. 2009 р.	49728	3 кв. 2011 р.	55690
3 кв. 2006 р.	32099	2 кв. 2008 р.	59422	1 кв. 2010 р.	47621		

За даними табл. 1.7 з використанням програмного пакету Microsoft Excel 2007 побудовано тренд динаміки надання овердрафту в Україні (рис. 1.6).

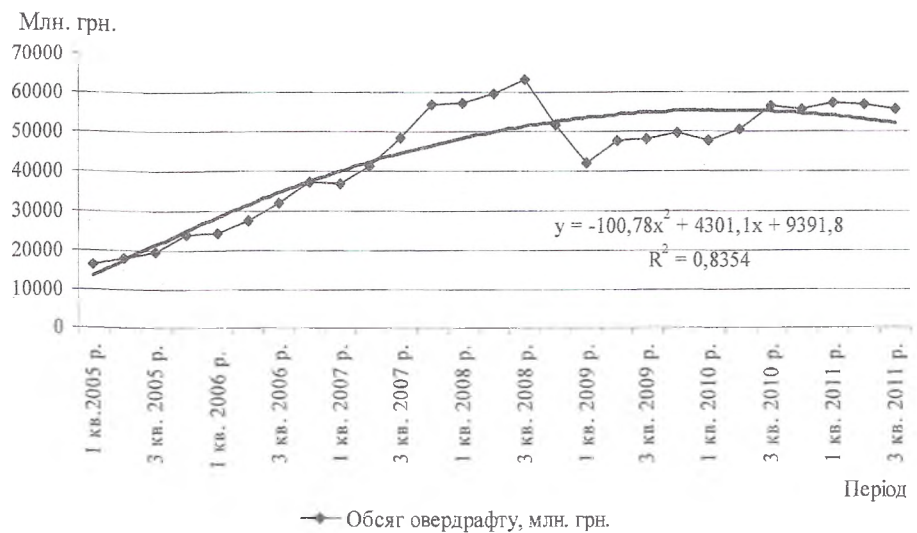

Рис. 1.6. Лінія тренду овердрафтного кредитування в Україні

Дані рис. 1.6 підтверджують тенденцію зростання загального й овердрафтного кредитування (див. рис. 1.5), обсяги операцій за овердрафтом у посткризовий період характеризуються низхідним трендом, що зумовлено наслідками економічного занепаду 2008–2009 рр.

Лінія тренду овердрафтного кредитування є поліноміальною.

Величина достовірності апроксимації є одним з найважливіших показників, за яким можна стверджувати про якість моделі та доцільність використання рівняння лінії тренду. Значення показника якості моделі складає 0,835 (див. рис. 1.6), що свідчить про її придатність для проведення розрахунків. За результатами регресійного аналізу визначено прогнозні обсяги овердрафтного кредитування в Україні до кінця 2012 р. у поквартальному розрізі (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Прогнозний обсяг надання овердрафту банками України у 4 кв. 2011 р. та упродовж 2012 р.

Період	Обсяг овердрафту, млн. грн.	Період	Обсяг овердрафту, млн. грн.
4 кв. 2011 р.	50811,1	3 кв. 2012 р.	45876,3
1 кв. 2012 р.	49367,7	4 кв. 2012 р.	43828,3
2 кв. 2012 р.	47722,8		

Як видно з табл. 1.8, до кінця 2012 р. прогнозується незначне зниження обсягів надання овердрафту банками України, однак очікується збереження попиту позичальників на цей банківський продукт.

За даними компанії «Простобанк Консалтинг», сьогодні на ринку банківських послуг налічується 25 лідерів, які пропонують корпоративним клієнтам відкриття овердрафту до поточного рахунку. Серед найбільших установ, які кредитують позичальників за овердрафтом, лише шість банків пропонують бланкові овердрафти новим клієнтам без обов'язкової умови наявності історії обслуговування в цьому банку.

Варто зазначити, що за бланковим овердрафтом встановлюються значно вищі процентні ставки порівняно із забезпеченим, натомість ліміти овердрафту є нижчими, що обумовлено збільшенням банківських ризиків.

Динаміку середньої вартості кредитних ресурсів, наданих банками України корпоративним клієнтам упродовж 2005–2010 рр. в національній та іноземній валюті, наведено на рис. 1.7 [65].

Рис. 1.7. Динаміка середніх процентних ставок за загальним кредитуванням та овердрафтом

За даними рис. 1.7 коливання процентних ставок у національній валюті характеризується подібним трендом як для загального кредитування, так і для овердрафтного. У докризовий період простежується тенденція зниження ціни на позикові кошти, натомість внаслідок кризових явищ у банківській сфері 2008–2009 рр. відбувається значне зростання процентних ставок. Стабілізаційні процеси в економіці у 2010 р. призводять до зменшення вартості кредитних ресурсів внаслідок розгортання активних операцій банків.

Розгляд процентних ставок в іноземній валюті надає змогу стверджувати, що динаміка вартості кредитів є відносно стійкою, значних коливань не спостерігається, натомість за овердрафтом зміни цін на ресурси банків характеризуються хвилеподібним трендом.

При наданні овердрафту процентна ставка залежить від таких факторів:

- 1) вартості ресурсів на ринку позичкового капіталу;
- 2) рівня витратності банку при наданні кредиту;
- 3) характеру забезпечення овердрафту;
- 4) ризику, якому піддається банк при обслуговуванні клієнтів;
- 5) зміни кон'юнктури ринку ресурсів і ставки НБУ [97].

Розширення операцій овердрафтного кредитування зумовлює високий рівень конкуренції на ринку банківських послуг. Банки прагнуть привернути увагу позичальників, пропонуючи найвигідніші умови продукту.

Розгляд умов надання продукту вітчизняними банками та установами обраних для порівняння країн СНД дозволив виділити основні характеристики, які притаманні сучасному ринку банківських послуг у секторі овердрафтного кредитування в Україні та за кордоном (табл. 1.9).

Таблиця 1.9 – Характеристика умов овердрафтного кредитування корпоративних клієнтів банками України, Росії, Білорусії та Казахстану

Критерій	Країна, банки якої було досліджено			
	Україна	Росія	Білорусія	Казахстан
Кількість банків, обраних для аналізу	10	5	5	5
Ліміт овердрафту, %	30–60	40–50	30–60	30
Відсоткова ставка, %	22-25	18-22	26-27	16-22
Одноразова комісійна винагорода, %	0–2	0,75–1,5	0,8–1,2	0,5–1
Можливість оформлення бланкового овердрафту	Так	Так	Ні	Так
Максимальний строк повернення овердрафту, днів	30	30–65	30–60	30–90
Валюта овердрафту	Національна та іноземна			

Як видно з табл. 1.9, найвищий ліміт овердрафту передбачено програмами російських (40–50 %) та білоруських банків (30–60 %), найнижчий запроваджується практикою установ Казахстану (30 %). Банки України також поступово збільшують розмір максимально можливої суми кредиту з 30 % до 40–60 %, що зумовлює підвищення попиту клієнтів на послугу.

Відсоткова ставка за овердрафтом у національній валюті в банках України встановлена на рівні 22–25 % річних. Тарифи на дану послугу у закордонних банках відрізняються залежно від стану ринку позикового капіталу та інших факторів.

Комісійна винагорода за укладання договору овердрафту сплачується переважно одноразово і не перевищує 2 % від суми ліміту овердрафту.

Аналізовані банки України, Росії та Казахстану у програмах овердрафтного кредитування надають клієнтам можливість оформлення

бланкового овердрафту, між тим, білоруські банки пропонують позичальникам послугу овердрафту лише під заставу чи гарантію (поруку).

Термін безперервної заборгованості за овердрафтом у програмах вітчизняних банків складає 30 днів. Закордонні установи встановлюють строк повернення овердрафту до 60–90 днів.

Досліджувані банки України та країн СНД мають практику кредитування як в національній, так і в іноземній валюті, що є вигідним для клієнтів, які здійснюють операції купівлі-продажу на зовнішніх ринках.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що вітчизняний досвід овердрафтного кредитування суттєво відрізняється від закордонного.

Особливої уваги заслуговує банківська практика надання овердрафту у країнах Західної Європи. Так, наприклад, строки даного виду кредитування у Великобританії коливаються від декількох місяців до 2–3 років, раз на рік банк вимагає повного погашення позики. Відповідно до законодавства Франції та інших європейських держав, овердрафт є безстроковим [58].

Основні відмінності та риси схожості у наданні послуги банками України та розвинутих європейських держав наведено у табл. 1.10 [36,61].

Таблиця 1.10 – Порівняльна характеристика особливостей вітчизняного та закордонного кредитування за овердрафтом

Ознака	Вітчизняний досвід	Закордонний досвід
Період овердрафтного кредитування	До одного року з можливістю подальшої пролонгації	2–3 роки з можливістю подальшої пролонгації
Термін безперервної заборгованості	Строковий (як правило, 30 днів)	Безстроковий
Рівень забезпечення овердрафту	Як правило, надання забезпеченого овердрафту	Як правило, надання бланкового овердрафту
Основа кредитування	Укладання письмового договору чи додаткової згоди	Укладання як письмового, так і усного договору
Позичальник	Надійний клієнт	
Мета овердрафтного кредитування	Забезпечення клієнта необхідними коштами у випадку дефіциту платіжних ресурсів	
Сума овердрафту	У межах встановленого договором ліміту кредитування	
Форма сплати зобов'язань	Безготівкова	

За даними табл. 1.10 можна відзначити, що надання овердрафту європейськими банками ґрунтується на більш лояльних відносно клієнта умовах. В українській практиці з метою попередження та мінімізації кредитного ризику банки встановлюють певні обмеження і мають більш жорсткий підхід до позичальника.

Принципи, якими керуються закордонні банки при наданні овердрафту:

- 1) надання кредиту лише ідентифікованим і надійним клієнтам, якщо визначено джерело його погашення, при цьому реалізація забезпечення овердрафту повинна бути другорядним, а не головним джерелом погашення;
- 2) визначення відсоткової ставки відповідно до рівня кредитного ризику;
- 3) застосування до підприємств, які освоюють новий ринок, виробляють нову продукцію, додаткових запобіжних заходів;
- 4) надання кредиту відповідно до розробленої позичальником ділової стратегії;
- 5) надання позичальниками повної інформації про господарську діяльність та фінансовий стан [61].

Перераховані принципи овердрафтного кредитування за кордоном можуть бути успішно використані вітчизняними банками для розробки відповідних положень при побудові овердрафтних відносин, з урахуванням чинного законодавства у галузі кредитування.

Механізм організації операції овердрафту в банку в узагальненому вигляді передбачає утворення за рахунок кредитних коштів фінансової установи або покриття ними дебетового сальдо відповідно поточного рахунку платника після застосування ним платіжних інструментів на суму, що перевищує залишок коштів та поточні надходження на цей рахунок.

1.3. Урахування ризиків банку при наданні овердрафту

Ризик є невід'ємною характеристикою, притаманною банківській діяльності. Важливу роль у зміцненні банківської системи України, зростанні

довіри вкладників та інвесторів відіграє регулювання банківських ризиків.

Одним із пріоритетних завдань, задекларованих «Міжнародною конвергенцією вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи» Базельського комітету з банківського нагляду (Базель II), є підвищення якості управління ризиками [7].

У 2004 р. Національним банком України запроваджено принципово новий концептуальний підхід до нагляду за банківськими установами, який викладений у методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках [56] та системи оцінки ризиків [55].

Сутність концепції полягає у необхідності створення кожним банком комплексної системи ризик-менеджменту, яка б забезпечувала надійний процес управління усіма видами ризику на усіх рівнях організації, зокрема з урахуванням взаємного впливу різних категорій ризиків, а також сприяла вирішенню питання конфлікту завдань між необхідністю отримання доходу та мінімізацією ризиків [80].

Ризик (з точки зору банку) – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів. Такі збитки можуть бути прямими (втрата доходів або капіталу) чи непрямими (накладення обмежень на здатність організації досягати своїх бізнес-цілей) [56].

Управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків [56].

Кожна система управління ризиками включає чотири взаємопов'язані етапи, комплексне проведення яких дозволяє досягти ефективності діяльності банків (рис. 1.8) [55, 56, 80].

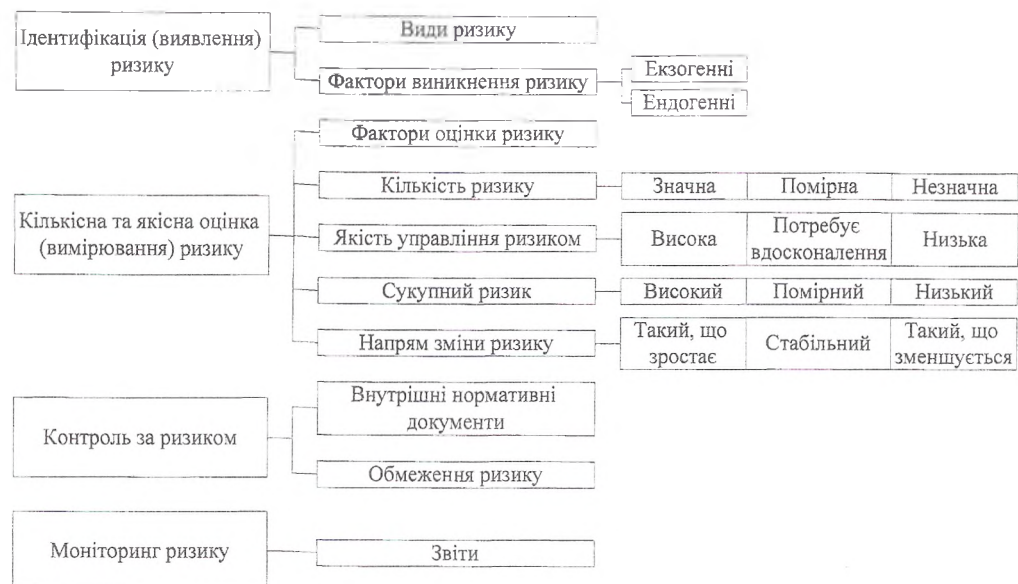

Рис. 1.8. Система управління ризиками банку

За даними рис. 1.8 управління ризиками має ретельно впроваджуватися в банківську практику на засадах повсякчасного та всебічного нагляду. Належним чином розроблена система ризик-менеджменту дозволяє банку швидко реагувати на можливі негативні обставини.

Мета управління ризиками – сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін, а саме: клієнтів та контрагентів; керівників; працівників; спостережної ради й акціонерів (власників); органів банківського нагляду; рейтингових агентств, інвесторів та кредиторів; інших сторін [56].

Національний банк України виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик. Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька ризиків [55, 56].

З огляду на пріоритетність та високу прибутковість кредитних операцій (кредити становлять 50–70 % у структурі активів банків України та забезпечують 2/3 доходів банківської діяльності [12], [15]), саме кредитний ризик є визначальними при наданні банківських послуг.

Так, за результатами експертних оцінок (проаналізовано 100 банків, на частку яких припадає 90% загальних активів банківської системи України), визначено структуру потенційних втрат банків (рис. 1.9) [71].

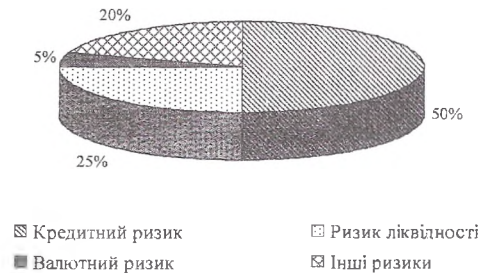

Рис. 1.9. Структура ризиків банківської діяльності

Як видно з рис. 1.9, кредитний ризик займає ліву частку у загальній структурі банківських ризиків, що зумовлює необхідність організації ефективної системи ризик-менеджменту у діяльності банків.

На рис. 1.10 наведено динаміку проблемної заборгованості у банках [65].

Рис. 1.10. Динаміка обсягу проблемних кредитів в Україні

Як видно з рис. 1.10, простежується негативна тенденція збільшення обсягів прострочених та сумнівних кредитів за роками. Прискорення темпів приросту проблемних кредитів у 2008–2009 рр. зумовлено наслідками фінансової кризи. Поряд із підвищенням абсолютних значень обсягів проблемного кредитування щорічно зростає і питома вага прострочених та сумнівних кредитів у загальному обсязі наданих кредитів. Виявлена динаміка свідчить про вразливість банків до змін умов макроекономічного середовища та

зниження рівня кредитоспроможності позичальників.

З метою визначення схильності банків до кредитного ризику при наданні кредитів (зокрема, овердрафту) побудовано модель, яка надає змогу дослідити природу взаємозв'язку між обсягами кредитування (зокрема, овердрафтного) та величиною проблемних кредитів.

Кореляційний аналіз здійснено з використанням програмного пакету Microsoft Excel 2007 на основі даних табл. 1.6 та рис. 1.10.

У табл. 1.11 наведено основні показники кореляційного аналізу, необхідні для визначення форми та щільності зв'язку між факторами.

Таблиця 1.11 – Результати встановленого впливу на обсяг кредитування проблемної заборгованості

Взаємозв'язок	Коефіцієнт кореляції (R)	Коефіцієнт детермінації (R ²)
Між обсягом кредитування без урахування овердрафту та розміром проблемних кредитів	0,586	0,731
Між обсягом овердрафтного кредитування та розміром проблемних кредитів	0,536	0,716

Як видно з табл. 1.11, коефіцієнти кореляції для досліджуваних пар показників становлять 0,586 та 0,536 відповідно. Це свідчить про наявність прямої лінійної залежності та вказує на значний зв'язок між ознаками (за шкалою Чеддока при $0,50 \leq |R| \leq 0,70$ існує значний зв'язок).

Разом із коефіцієнтом кореляції використовується ще один критерій (коефіцієнт детермінації), на основі якого вимірюється щільність зв'язку між двома або більше показниками та перевіряється адекватність (відповідність) побудованої моделі реальній дійсності.

За результатами аналізу, коефіцієнт детермінації складає 0,731 та 0,716 відповідно, що свідчить про щільний зв'язок між досліджуваними факторами. Можна стверджувати, що 73,1 % варіації розміру проблемних кредитів зумовлено зміною обсягів кредитування без урахування овердрафту.

Значення коефіцієнта детермінації між другою парою досліджуваних показників (71,6 %) свідчить про залежність коливань проблемної заборгованості від зміни величини овердрафту.

Отже, розмір проблемних кредитів змінюється прямопропорційно

обсягам кредитування, зокрема, овердрафтного, що свідчить про значну вразливість банків до кредитного ризику при здійсненні активних операцій.

Аналіз нормативно-правової бази [55], [56] та підходів науковців [1], [52], [83] до поняття кредитного ризику дозволяє визначити ризик овердрафту як ймовірність втрати банком частини своїх ресурсів, недоодержання доходів при наданні овердрафту у разі недотримання позичальником умов договору щодо погашення позикової заборгованості та сплати відсотків за овердрафтом.

Для кожної кредитної операції і, зокрема, овердрафту характерні особливі чинники, що визначають ступінь кредитного ризику. Основні причини ймовірності виникнення ризику овердрафту розглянуто у розрізі суб'єктів кредитних відносин. Розмежування причин виникнення ризику овердрафту з позиції банку та клієнта наведено у табл. 1.12 [52].

Таблиця 1.12 – Причини виникнення ризику овердрафту

Причини появи кредитного ризику, що здатен спровокувати банк	Причини появи кредитного ризику, що залежать від позичальника
Необгрунтовано ліберальне ставлення до позичальника при розгляді заявки на овердрафт	Низький рівень менеджменту підприємства
Неякісна оцінка кредитоспроможності позичальника внаслідок недостатнього професіоналізму банківських спеціалістів або відсутності чіткої методики проведення оцінки фінансового стану позичальника	Погіршення якості продукції, товарів та послуг, помилки в маркетинговій діяльності, оцінці ринків збуту продукції суб'єктів господарювання
Помилки в оцінці забезпечення позики внаслідок завищення ринкової вартості, ліквідності	Невиконання контрактів позичальником або його контрагентом
Неповне відображення у кредитному договорі умов, що забезпечують інтереси банку щодо виконання зобов'язань позичальником	Навмисне порушення позичальником умов кредитного договору
Відсутність контролю за позичальником у період користування овердрафтом	Погіршення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства
Надмірне розширення або швидке збільшення обсягів кредитних операцій, а саме: надання позик в обсягах, що не відповідають капіталу банку; розширення кредитної діяльності на регіони та сфери, не знайомі банку або для функціонування в котрих банк недостатньо оснащений тощо	Послаблення з боку позичальника власного контролю за станом фінансових ресурсів, котре проявляється у зростанні дебіторської заборгованості, затримці строків трансформації матеріальних цінностей у грошові, недоотриманні доходів для покриття заборгованості

За даними табл. 1.12 можна стверджувати, що першопричини появи кредитних ризиків однаковою мірою можуть виникати як у кредитора, так і у

боржника. З одного боку, ризик може бути обумовлений неналежною організацією діяльності банку щодо реалізації кредитного процесу, з іншого – неспроможністю позичальника за певних обставин дотримуватися умов кредитної угоди.

Окрім того, рівень кредитного ризику може бути спричинений факторами, які лежать поза межами контролю банку, а саме:

- 1) погіршенням економічної кон'юнктури, що враховує макроекономічні проблеми (спад, криза виробництва, інфляція, стагфляція, криза неплатежів);
- 2) зміною політичної ситуації в країні, що може призвести до невиконання кредитних угод, затримки виплат позичальниками;
- 3) зміною законодавства країни;
- 4) форс-мажорними обставинами природного характеру та ін. [88].

Спираючись на загальноприйняті підходи до поняття «управління кредитним ризиком» [12], [39], [49], надано визначення управлінню ризиком овердрафту.

Управління ризиком овердрафту – формалізований процес з певною послідовністю етапів, механізмів і методів, спрямованих на виявлення наявних та потенційних ризиків, оцінку їх рівня, моніторинг та контроль з метою запобігання втратам банку при наданні овердрафту.

Система управління кредитним ризиком (зокрема, ризиком овердрафту) повинна відповідати певним вимогам (табл. 1.13) [43].

Таблиця 1.13 – Принципи організації управління кредитним ризиком

Принцип	Характеристика
Зваженість	Вибір банком такого варіанту з-поміж альтернативних, який забезпечував би оптимальне співвідношення між ризиком та доходністю відповідно до загальної стратегії банку
Участь	Обов'язкове залучення до процесу управління ризиками керівників департаментів, підрозділів, спеціалістів, а також фінансових служб
Безперервність	Організація поетапного і безперервного управління ризиком з огляду на постійні зміни стану банку, його клієнтів і ділових партнерів, цінні зміни на фінансових та товарних ринках
Обережність	Використання в умовах невизначеності і динамічності фінансових ринків інструментів хеджування, страхування або обмеження ризиків

Як видно з табл. 1.13, комплексне дотримання принципів управління кредитним ризиком дозволить забезпечити банку максимальну ефективність діяльності при наданні овердрафту з урахуванням факторів невизначеності.

Система управління кредитним ризиком, зокрема, ризиком овердрафту, повинна відповідати загальній стратегії та кредитній політиці банку [43].

Кредитна політика – це сукупність заходів, спрямованих на створення умов для ефективного розміщення наявних коштів з метою забезпечення стабільного зростання прибутку банку. Кожен банк розробляє власну кредитну політику, в якій враховуються економічні, політичні, географічні, організаційно-правові й інші чинники, які впливають на його діяльність.

Кредитна політика визначає цілі та пріоритети кредитної діяльності банку, засоби та методи їх реалізації, а також принципи і порядок організації кредитного процесу. Вона орієнтована на створення високоякісного кредитного портфеля з метою підтримки постійного планового рівня прибутковості; вкладання кредитних коштів в економічно перспективні, рентабельні сфери; розробку й активне впровадження нових кредитних технологій, кредитних продуктів і послуг; зміцнення і підвищення конкурентоспроможності на ринку; підвищення якості наданих послуг [90].

Збалансована кредитна політика є фундаментом надійності та прибутковості кредитного портфеля, а також впливає на стабільну ефективну діяльність банку [39].

Основними цілями управління кредитним ризиком є такі:

- 1) попередження ризику – ліквідація передумов виникнення кредитного ризику в майбутньому;
- 2) підтримка ризику на визначеному рівні – дотримання банком вимог щодо рівня ризику, встановлених центральним банком та визначених самим банком відповідно до власної ризикової стратегії;
- 3) мінімізація ризику – використання комплексу заходів прямого впливу на кредитний ризик [81].

Практика мінімізації ризику овердрафту передбачає використання

ефективних методів управління, тобто прийомів і способів впливу на кредитний ризик для досягнення поставлених банком цілей.

Залежно від сфери впливу ризиків на діяльність банку методи можна розмежувати на зовнішні і внутрішні (рис. 1.11) [39].

Рис. 1.11. Методи управління кредитним ризиком банку

За даними рис.1.11, зовнішні методи управління дозволяють банку перерозподілити ризик шляхом перекладання частини ризику на інші суб'єкти (страхування, гарантія, порука) чи об'єкти правовідносин (застава). Внутрішні методи управління кредитним ризиком досить різноманітні і стосуються, в основному, внутрішньобанківського кредитного менеджменту.

При наданні овердрафту залежно від особи позичальника банк використовує найбільш прийнятні методи управління кредитним ризиком.

Найвідповідальнішою ланкою в системі управління кредитним ризиком є його оцінювання на етапі видачі кредиту, що передбачає проведення аналізу кредитоспроможності потенційного позичальника. Даний метод ґрунтується на здійсненні якісної та кількісної оцінки фінансового стану клієнта з метою визначення ступеня кредитного ризику. У практиці банків особливо поширений метод, що базується на бальній оцінці позичальника, яка передбачає визначення

рейтингу клієнта [39].

Резерви для покриття втрат від кредитної діяльності створюються для підвищення стабільності та надійності банку, захисту його клієнтів. Порядок їх формування та використання регламентується Національним банком України. Для визначення необхідного розміру резервів банку необхідно класифікувати кредитний портфель за рівнем ризику, залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції.

Лімітування передбачає визначення максимально допустимого розміру позики в абсолютних чи відносних величинах.

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон) [89].

Вимога забезпечення кредиту практично гарантує банківській установі повернення наданої суми позики та одержання відсотків. Звичайно, при цьому пріоритет при захисті від кредитного ризику повинен надаватися не залученню достатнього забезпечення, призначеного для покриття неповерненого кредиту та сплати відсотків, а детальному і ґрунтовному аналізу кредитоспроможності позичальника, спрямованого на недопущення збитків [81].

Найпоширенішими цивільно-правовими видами забезпечення виконання зобов'язань у кредитних правовідносинах між юридичними особами є гарантія, порука, застава [87].

Страхування кредитів передбачає повну передачу ризику неповернення кредиту організації, яка займається страхуванням. Усі витрати, пов'язані зі страхуванням, зазвичай, перекладаються на одержувачів позики [39].

Таким чином, методи управління відрізняються мірою впливу на зниження ризику в конкретній ситуації, а також необхідними витратами на їхню реалізацію. Цю обставину потрібно врахувати, оцінюючи раціональність та ефективність конкретних заходів із зниженням ризику.

Враховуючи вищезазначені підходи до управління кредитним ризиком, процес управління ризиком овердрафту можна відобразити як сукупність послідовних етапів (рис. 1.12).

Рис. 1.12. Процес управління ризиком овердрафту в банку

За даними рис. 1.12 на кожній стадії мають використовуватися дієві методи попередження та мінімізації кредитного ризику, спрямовані на досягнення банком оптимального співвідношення «дохідність-ризик».

У діяльності банків є низка недоліків, які свідчать про суттєві проблеми при управлінні кредитним ризиком, зокрема: недостатня оцінка ризиків за кредитною угодою, поверхневий аналіз фінансового стану позичальника, недостатній економічний та юридичний контроль. Усунення цих недоліків дасть змогу забезпечити сталий розвиток банківської системи [9].

Таким чином, стабільність функціонування банків у сучасних динамічних умовах залежить від рівня кредитних ризиків. Неврахування негативного прояву цих ризиків є причиною значних банківських втрат від здійснення

кредитних операцій. Тому поліпшення якості управління кредитними ризиками (зокрема, ризиком овердрафту) є передумовою підвищення ефективності банківської діяльності та конкурентоздатності банків.

1.4. Формування оптимального овердрафтного портфеля банку на основі мінімізації ризику

Проблема формування оптимального кредитного портфеля за наявності жорстких обмежень щодо сум вільних кредитних ресурсів, їх вартості, термінів надання, максимального розміру кредиту на одного позичальника є головною і постійною операцією, яку виконують фахівці банку.

Від правильності прийнятих рішень залежить фінансова стабільність банку. Серйозні проблеми з ліквідністю, яких можуть зазнавати фінансові установи, вимагають підвищення ефективності технологічного процесу управління формуванням активних і пасивних операцій. Для цього необхідно залучення сучасних математичних методів аналізу даних, зокрема, дуже ефективним у теперішній час є застосування математичного моделювання [69].

Математичне моделювання – найбільш досконалий і ефективний метод моделювання, який дозволяє відобразити характеристики досліджуваного об'єкта. Для знаходження оптимального розв'язку поставленої задачі застосовують різні методи теорії оптимальних розв'язків, або так званого математичного програмування [94].

Математичне програмування – це розділ математики, що містить теорію та чисельні методи розв'язання багатовимірних екстремальних задач з обмеженнями, тобто задач на екстремум функції багатьох параметрів з обмеженнями на область зміни цих параметрів. Однією із найпоширеніших галузей математичного програмування та теорії оптимізації є лінійне програмування (дослідження задачі лінійного програмування) [94].

Лінійне програмування базується на вивченні методів розв'язання екстремальних задач, які характеризуються лінійною залежністю, за умови, що змінні задовольняють скінченне число додаткових обмежень у вигляді лінійних

рівнянь або лінійних нерівностей [94].

Лінійне програмування доцільно застосовувати для побудови таких моделей економічних задач: планування виробництва, складання раціону, оптимального завантаження обладнання, раціонального розкрою матеріалів, транспортної задачі та ін. [94].

У роботі наведено модель формування оптимального овердрафтного портфеля банку на основі мінімізації ризику, що базується на вирішенні задачі лінійного програмування.

Економіко-математична модель будь-якої задачі лінійного програмування включає: цільову функцію, оптимальне значення якої необхідно визначити; обмеження у вигляді системи лінійних рівнянь та нерівностей; вимогу невід'ємного значення змінних [94].

При побудові моделі формування оптимального овердрафтного портфеля банку використовуються такі показники [82]:

S – обсяг банківських коштів, виділених для кредитування;

n – кількість клієнтів, які бажають отримати овердрафт;

s_i – обсяг коштів, потрібних i -му позичальнику;

p_i – величина ризику від надання овердрафту i -му позичальнику;

q_i – дохід від кредитування i -го позичальника;

Q – мінімальний загальний дохід від надання овердрафту;

x_i – ліміт овердрафту (може приймати значення від 0 до 1).

Цільова функція задачі оптимізації овердрафтного портфеля банку на основі мінімізації кредитного ризику має такий вигляд (1.1) [82]:

$$L = \sum_{i=1}^n p_i \times s_i \times x_i \rightarrow \min \quad (1.1)$$

Обмеженнями цільової функції виступають такі показники, як обсяг банківських коштів, виділених для кредитування, мінімальний загальний дохід від надання овердрафту. Система нерівностей моделі представлена таким чином (1.2) [82]:

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^n s_i \times x_i \leq S, \\ \sum_{i=1}^n q_i \times x_i \geq Q, \\ x_i \in [0;1], i=1, 2, \dots, n \end{cases} \quad (1.2)$$

На основі розгляду формул (1.1) та (1.2) можна стверджувати, що L виражає сумарний ризик при формуванні овердрафтного портфеля банку. Перше обмеження передбачає, що загальна сума наданих кредитів не повинна перевищувати обсяг коштів банку, виділених для овердрафтного кредитування. Друге обмеження означає, що загальний дохід від надання послуги клієнтам не повинен бути меншим за певну величину.

Для визначення кредитного ризику, до якого схильний банк при наданні овердрафту клієнтам, було використано підхід Зуєвої О. О. [42], який дозволяє найбільш повно оцінити ризикованість послуги з урахуванням класу позичальника.

Виходячи з алгоритму застосування експрес-методики оцінки кредитоспроможності, коефіцієнт ризику визначається шляхом вирахування з одиниці середнього арифметичного між кінцевими значеннями інтервалу кількості балів, що визначають клас позичальника і характеризують ступінь ризику. Такий підхід є універсальним при оцінці рівня ризику для різних категорій клієнтів – чим вище клас кредитоспроможності клієнта, тим нижче ступінь ризику за виданою позикою, а відповідно і за овердрафтним портфелем банку у цілому [42].

У табл. 1.14 наведено матрицю кредитних ризиків при наданні овердрафту залежно від класу позичальника банку.

Таблиця 1.14 – Шкала ризику овердрафту банку

Клас позичальника	Кількість балів	Ступінь ризику	Коефіцієнт ризику
А	Більше 80	Низький	0,1
Б	60-80	Помірний	0,3
В	40-60	Допустимий	0,5
Г	20-40	Високий	0,7
Д	Менше 20	Критичний	0,9

Дані табл. 1.14 підтверджують, що з метою мінімізації кредитного ризику банку доцільно надавати овердрафт першокласним позичальникам, діяльність яких є стабільною та ефективною, а рівень ризику, відповідно, низьким та помірним.

Разом із якісною оцінкою кредитоспроможності позичальника, дієвим методом мінімізації ризику овердрафту є лімітування.

Важливим параметром моделі оптимізації овердрафтного портфеля є обсяг коштів, потрібних і-му позичальнику (див. формулу 1.1). За дану величину доцільно прийняти розрахунковий ліміт овердрафту на місяць – максимальну суму кредиту, у межах якої клієнт може проводити платежі зі свого поточного рахунку понад фактичний (кредитовий) залишок по ньому (s_i).

На основі досвіду надання овердрафту у попередніх періодах, плановий місячний обсяг коштів, виділених банком для овердрафтного кредитування, не перевищує 4 млн. грн. (S).

Відповідно до Порядку овердрафтного кредитування корпоративних клієнтів в банку за надання кредитних коштів у рамках ліміту овердрафту банк отримує плату у вигляді:

- 1) процентного доходу – процентів;
- 2) непроцентного доходу – комісій.

Нарахування процентів здійснюється на початку операційного дня на суми фактичної заборгованості одним з двох способів, залежно від укладеного договору кредиту за овердрафтом.

Перший спосіб передбачає нарахування процентів в останній робочий день місяця. За цим способом проценти нараховуються за всі дні з останнього робочого дня попереднього місяця по передостанній робочий день поточного місяця.

Другий спосіб – в останній робочий день місяця та в наступний день за днем погашення траншу. За цим способом в кінці місяця нараховуються проценти лише за траншами, що не були погашені на початок операційного дня у день нарахування. Проценти нараховуються за період з дати виникнення

заборгованості за траншем до дати нарахування. Разом з тим протягом місяця щоденно перевіряється стан заборгованості за овердрафтами і нараховуються проценти за тими траншами, що були погашені на початок поточного операційного дня. При цьому по перехідних траншах враховуються проценти, що були нараховані за цими траншами раніше, в останній робочий день попереднього місяця.

За умовами програми овердрафтного кредитування банку розмір фіксованої процентної ставки для строку траншу до 30 календарних днів було встановлено на рівні 22 % річних. При укладанні угоди клієнтом сплачується одноразова комісія – 1 % від розрахованого ліміту овердрафту.

Отже, дохід банку від кредитування i -го позичальника (q_i) складається зі сплати відсотків за користування позиковими коштами та комісійної винагороди за можливість користування послугою овердрафт.

Для вирішення задачі було зроблено припущення, що обов'язковою умовою кредитування є використання клієнтом протягом місяця хоча б один раз суми коштів за операцією овердрафт у межах розрахованого ліміту.

Слід зазначити, що при овердрафтному кредитуванні потреба клієнта у позикових коштах понад фактичний залишок на поточному рахунку носить ймовірнісний характер. Тому завдання банку щодо прогнозування обсягу коштів, виділених для надання овердрафту, та можливого доходу внаслідок погашення позикової заборгованості є ускладненим.

Мінімальний загальний дохід, який планує отримати банк при формуванні овердрафтного портфеля, складав 94 тис. грн. на місяць.

Прийнятне для фінансової установи співвідношення «дохід/ризик» встановлено на рівні 10 %.

Отже, задача оптимізації овердрафтного портфеля банку вирішена за такою економіко-математичною моделлю – сформувати овердрафтний портфель банку за критерієм його мінімальної ризикованості.

Вирішення даного завдання полягає у задоволенні запитів клієнтів на отримання овердрафту за умови мінімізації кредитного ризику при заданому

рівні дохідності з урахуванням наявного обсягу кредитних ресурсів.

При побудові моделі, перш за все, для кожного потенційного позичальника на основі матриці ризику овердрафту банку (див. табл. 1.14) визначено рівень ризику кредитування (табл. 1.15).

Таблиця 1.15 – Коефіцієнти ризику потенційних позичальників банку за договором овердрафту

Позичальник	Клас позичальника за роками			Коефіцієнт ризику
	2008	2009	2010	
Клієнт 1	В	В	В	0,50
Клієнт 2	В	В	Г	0,57
Клієнт 3	Г	Г	Г	0,70
Клієнт 4	Б	А	А	0,17
Клієнт 5	Б	Б	Б	0,30
Клієнт 6	А	А	Б	0,17
Клієнт 7	В	Б	Б	0,37
Клієнт 8	Б	Б	Б	0,30
Клієнт 9	Г	Г	Г	0,70
Клієнт 10	Б	В	В	0,43
Клієнт 11	Г	Г	Г	0,70
Клієнт 12	Г	Г	Г	0,70
Клієнт 13	В	Б	Б	0,37

Як видно з табл. 1.15, найбільш ризиковим для банку (0,7) є надання овердрафту таким позичальникам: клієнту 3, клієнту 9, клієнту 11 та клієнту 12. Найнижчий коефіцієнт ризику (0,17) встановлено для першокласних позичальників – клієнта 4 та клієнта 6.

Для визначення параметра моделі «обсяг коштів, потрібних і-му позичальнику» (s_i) проведено розрахунок ліміту овердрафту.

Методика банку та алгоритм, запропонований Грищенко О. О. [33] апробовані на прикладі 13 суб'єктів господарювання Харківської області (6 торговельних та 7 підприємств харчової промисловості), які знаходяться на розрахунково-касовому обслуговуванні в банку та є потенційними споживачами послуги овердрафту.

У табл. 1.16 на основі інформації про вартість овердрафтного обслуговування наведено первинні показники для розв'язання задачі лінійного програмування.

Таблиця 1.16 - Вихідні дані для формування оптимального овердрафтного портфеля за методикою розрахунку ліміту овердрафту банку

Позичальник	Величина ризику від надання овердрафту (p_i)	Обсяг коштів, потрібних позичальнику (s_i), тис. грн.	Процентний дохід, тис. грн.	Непроцентний дохід, тис. грн.	Дохід від кредитування (q_i), тис. грн.
Клієнт 1	0,50	117,12	2,15	1,17	3,32
Клієнт 2	0,57	130,75	2,40	1,31	3,70
Клієнт 3	0,70	34,73	0,64	0,35	0,98
Клієнт 4	0,17	548,85	10,06	5,49	15,55
Клієнт 5	0,30	438,10	8,03	4,38	12,41
Клієнт 6	0,17	717,96	13,16	7,18	20,34
Клієнт 7	0,37	432,88	7,94	4,33	12,27
Клієнт 8	0,30	374,56	6,87	3,75	10,61
Клієнт 9	0,70	36,59	0,67	0,37	1,04
Клієнт 10	0,43	167,16	3,06	1,67	4,74
Клієнт 11	0,70	50,79	0,93	0,51	1,44
Клієнт 12	0,70	60,77	1,11	0,61	1,72
Клієнт 13	0,37	447,98	8,21	4,48	12,69
Усього	–	3558,24	65,23	35,6	100,81

За даними табл. 1.16 з використанням програмного пакету Microsoft Excel 2007 за функцією «Пошук рішення» було отримано результати задачі оптимізації овердрафтного портфеля банку за умови мінімізації ризику шляхом лімітування (табл. 1.17).

Таблиця 1.17 - Овердрафтний портфель банку на основі мінімізації ризику за методикою розрахунку ліміту овердрафту банку

Позичальник	Величина ризику від надання овердрафту (p_i)	Обсяг коштів, потрібних позичальнику (s_i), тис. грн.	Дохід від кредитування (q_i), тис. грн.	Ліміт овердрафту (x_i)	Сумарний ризик овердрафту (L), тис. грн.
Клієнт 1	0,50	117,12	3,32	1,0	58,56
Клієнт 2	0,57	73,03	2,07	0,6	41,38
Клієнт 3	0,70	0,00	0,00	0,0	0,00
Клієнт 4	0,17	548,85	15,55	1,0	91,48
Клієнт 5	0,30	438,10	12,41	1,0	131,43
Клієнт 6	0,17	717,96	20,34	1,0	119,66
Клієнт 7	0,37	432,88	12,27	1,0	158,72
Клієнт 8	0,30	374,56	10,61	1,0	112,37
Клієнт 9	0,70	0,00	0,00	0,0	0,00
Клієнт 10	0,43	167,16	4,74	1,0	72,44
Клієнт 11	0,70	0,00	0,00	0,0	0,00
Клієнт 12	0,70	0,00	0,00	0,0	0,00
Клієнт 13	0,37	447,98	12,69	1,0	164,26
Усього	–	3317,65	94,00	–	950,30

За даними табл. 1.17 банку доцільно надавати овердрафт таким позичальникам: клієнту 1, клієнту 2, клієнтам 4 – 8, клієнту 10 та клієнту 13. При прогнозованому обсязі коштів, виділених для овердрафтного кредитування у сумі 3317,65 тис. грн., сумарний ризик овердрафту фінансової установи, складає 950,3 тис. грн. Співвідношення «дохід/ризик» складає 9,89%, що майже відповідає прийнятному для банку рівню (10%).

Встановлення лімітів овердрафту є ефективним методом управління кредитним ризиком при формуванні оптимального овердрафтного портфеля.

Формування оптимального овердрафтного портфеля банку має такі переваги для фінансової установи:

- 1) управління кредитним ризиком на основі встановлення та подальшого перегляду лімітів овердрафту;
- 2) регулювання рівня доходності та ризикованості овердрафтного портфеля на основі лімітування;
- 3) проведення сегментації клієнтів за рівнем кредитного ризику за даними оцінки кредитоспроможності;
- 4) співпраця з висококласними позичальниками, діяльність яких є стабільною та ефективною;
- 5) можливість своєчасного прийняття управлінських рішень щодо зменшення обсягів виділених коштів для надання овердрафту чи припинення кредитування.

Таким чином, оптимізація овердрафтного портфеля банку дозволяє мінімізувати ризик, забезпечити фінансову установу від можливих втрат та проводити кредитну політику на засадах ефективності, задоволення інтересів клієнтів та високої якості надання послуг.

ВИСНОВКИ

У дослідженні вирішено важливе науково-практичне завдання щодо узагальнення теоретичних положень, наукового обґрунтування та розробки

методичних підходів до управління ризиком овердрафту в банку. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки.

Було визначено сутність та економічний зміст овердрафту, на основі проведеного морфологічного аналізу виявлено потрібну природу досліджуваного поняття (послуга, банківська операція, вид кредиту). Овердрафт сприяє оптимізації фінансових потоків суб'єктів господарювання, є ефективним та гнучким інструментом задоволення потреб підприємств у подоланні тимчасового дефіциту фінансових ресурсів.

Порівняльний аналіз фінансового механізму організації овердрафтного кредитування в Україні та за кордоном засвідчив суттєві відмінності та необхідність впровадження у вітчизняну банківську практику засад іноземного досвіду. Ретроспективна оцінка тенденцій розвитку овердрафту дозволила спрогнозувати перспективи подальшого попиту клієнтів на дану послугу.

З метою удосконалення управління ризиком овердрафту в банку розроблено економіко-математичну модель формування оптимального овердрафтного портфеля банку за умови мінімізації ризику шляхом лімітування. У процесі дослідження було вирішено задачу лінійного програмування, сутність якої полягає у визначенні сумарного ризику банку при формуванні овердрафтного портфеля за наявності низки обмежень.

Розв'язання задачі оптимізації надало можливість визначити клієнтів, заявки яких на овердрафт доцільно задовольнити.

Виходячи з наведених вище результатів слід зазначити об'єктивну необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і практичних розробок проблеми управління ризиком овердрафту в банку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз банківської діяльності : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко [та ін.]; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.

2. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників в управлінні кредитним ризиком банку / Т. Андрушків // Світ фінансів. – 2008. – № 2 (15). – С. 113–118.
3. Антонюк Г. Управління кредитним ризиком в банківській діяльності / Г. Антонюк // Наукові записки. – 2006. – № 15. – С. 112–115.
4. Аровин Е. Заменит ли овердрафт кредит? / Е. Аровин // Современный бухгалтер. – 2007. – № 44. – С. 38–43.
5. Балянт Г. Р. Управління ризиками кредитного портфеля банку / Г. Р. Балянт // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – № 5. – С. 85–90.
6. Берегова Г. Методи аналізу кредитного ризику та побудови моделі оцінки кредитоспроможності позичальника / Г. Берегова, Л. Лабецька // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 113–122.
7. Бідюк П. І. Порівняльний аналіз характеристик моделей оцінювання ризиків кредитування / П. І. Бідюк, Н. В. Кузнецова // Вестник Херсонского национального технического университета. – 2010. – № 1 (34). – С. 52–62.
8. Благодир Я. Я. Управління кредитними ризиками банку / Я. Я. Благодир // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 2. – С. 23–30.
9. Благодир Я. Я. Управління кредитними ризиками на основі удосконалення їх оцінки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Я. Я. Благодир. – К., 2006. – 20 с.
10. Бобиль В. Становлення сучасної системи ризик-менеджменту в кредитних установах / В. Бобиль // Банківська справа. – 2007. – № 3. – С. 65–76.
11. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. А. Бондаренко. – К., 2007. – 19 с.
12. Боронос В. Г. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України / В. Г. Боронос, О. О. Влізько // Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка. – 2010. – № 1. – С. 182–187.

13. Боярко І. М. Комплексна експрес-методика оцінки кредитоспроможності підприємств з урахуванням приналежності до виду економічної діяльності [Електронний ресурс] / І. М. Боярко, Л. Л. Гриценко, В. Л. Лиштван. – Режим доступу : <http://www.dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/173/1/Bojarko7.pdf>.
14. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем / Ю. Бугель // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 157–163.
15. Васюренко О. В. Оптимізація кредитного ризику як невід’ємний елемент банківського менеджменту / О. В. Васюренко // Вісник університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 1 (4). – С. 113–117.
16. Васюренко О. В. Сучасні концепції управління кредитним ризиком як основні складові процесу управління кредитним ризиком банку / О. В. Васюренко, В. Ю. Подчесова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1. – С. 170–177.
17. Виноградова О. В. Особливості моделювання бізнес-процесів організації на принципах реінжинірингу / О. В. Виноградова // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 2. – С. 263–270.
18. Внукова Н. М. Можливості застосування овердрафту до забезпечення інноваційної діяльності підприємства / Н. М. Внукова, І. Л. Лебедева, О. В. Мовчан // Управління розвитком. – 2005. – № 3. – С. 140–142.
19. Внукова Н. М. Овердрафт: теоретичні основи визначення / Н. М. Внукова, О. В. Мовчан. – Х. : ХДЕУ, 2003. – 19 с. (Препринт / Харк. нац. екон. ун-т).
20. Вожжов А. Про рівень самокредитування при овердрафті / А. Вожжов, О. Грищенко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2004. – № 6. – С. 102–107.

21. Волкевич О. П. Овердрафт. Правовые основы, налоговый и бухгалтерский учет / О. П. Волкевич // Эpsilon. – 2008. – № 15. – С. 7–13.
22. Воробйова О. І. Кредитні ризики банків в умовах фінансово-економічної кризи / О. І. Воробйова // Економіка і управління. – 2009. – № 2/3. – С. 104–112.
23. Воробйова О. І. Напрями концентрації основних ризиків кредитування економіки України [Електронний ресурс] / О. І. Воробйова. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_1/Magazine_01_2009_st1/pp6-13.pdf.
24. Гець І. О. Обґрунтування доцільності овердрафтного кредитування підприємств банківськими установами / І. О. Гець // Економіка та держава. – 2006. – № 1. – С. 40–41.
25. Глибокий В. Сучасні підходи до оцінки кредитного ризику банку / В. Глибокий // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 3. – С. 101–110.
26. Глушенко С. В. Інструменти управління ризиками кредитної діяльності / С. В. Глушенко // Магістеріум. Серія : економічні студії. – 2009. – №. 35. – С. 4–7.
27. Голуб В. Кредитні ризики комерційних банків як об'єкт управління / В. Голуб // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2001. – № 5. – С. 46–60.
28. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
29. Григоренко Ю. Овердрафт – простий інструмент для непростого бізнесу / Ю. Григоренко // Справочник економіста. – 2007. – № 3. – С. 12–16.
30. Гринько О. Управління кредитним ризиком банку на основі методу диверсифікації / О. Гринько, В. Хохлов, Г. Корягіна // Світ фінансів. – 2008. – № 3 (16). – С. 99–105.
31. Грищенко О. А. Практические аспекты банковской конкуренции в части формирования ресурсов коммерческого банка [Електронний ресурс]

/ О. А. Грищенко. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/4544/1/MBK_2006_48.pdf.

32. Грищенко О. А. Формирование текущих пассивов и ссудной задолженности при кредитовании по системе «овердрафт» / О. А. Грищенко // Экономика и управление. – 2003. – № 1. – С. 38–40.

33. Грищенко О. О. Ліміт кредитування за системою овердрафт при прогнозуванні поточних пасивів банку [Електронний ресурс] / О. О. Грищенко. – Режим доступу : http://lib.academy.sumy.ua/library/Zbirnik/Z_T_17_2006.pdf#page=202.

34. Грищенко О. О. Управління поточними пасивами банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. О. Грищенко. – Суми, УАБС, НБУ, 2007. – 21 с.

35. Д'яконова І. І. Розвиток кредитної діяльності – шлях до стабільності банківської системи : монографія / І. І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2007. – 108 с.

36. Давиденко Н. Особливості овердрафту як форми короткострокового кредитування / Н. Давиденко // Обрій. – 2001. – № 2. – С. 12–13.

37. Дерев'янку С. І. До питання визначення сутності овердрафту / С. І. Дерев'янку, С. О. Олійник, Н. П. Кузик // Фінанси, облік і аудит. – 2006. – № 9. – С. 156–161.

38. Другов О. О. Овердрафтний кредит та особливості його застосування в Україні / О. О. Другов, С. В. Єлейко. – Львів, 2007. – 46 с.

39. Єлейко І. В. Особливості мінімізації кредитного ризику банківської установи [Електронний ресурс] / І. В. Єлейко, О. В. Сідак. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_8/150_Jel.pdf.

40. Желиба А. Овердрафт, аваль и лизинг спешат на помощь / А. Желиба // Выставки и презентации. – 2007. – № 1. – С. 52–55.

41. Зінченко В. В. Моделі сучасних форм оптимізації операцій на банківських рахунках / В. В. Зінченко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 2. – С. 63–73.

42. Зуева О. А. Управление кредитным риском при кредитовании по кредитной линии : автореф. дис. на получение учен. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / О. А. Зуева. – Спб., 2007. – 20 с.
43. Кльоба Л. Г. Ризик-менеджмент комерційного банку [Електронний ресурс] / Л. Г. Кльоба, В. Л. Кльоба. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/18_9/213_Kloba_18_9.pdf.
44. Коваленко В. С. Управління ризиком овердрафту в банку / В. С. Коваленко // Проблеми реформування економіки України : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірант., молод. вчен. – К. : КЕНЦ, 2011. – С. 86–89.
45. Коваленко Н. О. Альтернативні джерела фінансування в умовах світової фінансової кризи [Електронний ресурс] / Н. О. Коваленко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_econ/2010/Koval.htm.
46. Коваленко Я. В. Конкурентна позиція банку: стратегічно-інноваційні аспекти / Я. В. Коваленко, О. Й. Шевцова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. – 2011. – Вип. 5 (3). – С. 101–108.
47. Козка А. Овердрафт спешит на помощь / А. Козка // Практика продаж. – 2008. – № 4. – С. 20–24.
48. Козка А. Овердрафт: только для надежных клиентов / А. Козка // Генеральный директор. – 2010. – № 6. – С. 50–54.
49. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми, 2008. – 89 с.
50. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості банків: інформаційне і методичне забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Крухмаль. – К., 2009. – 20 с.
51. Лобігер Н. С. Показники ефективності реінжинірингу бізнес-процесів банку на основі структурно-функціонального моделювання [Електронний ресурс] / Н. С. Лобігер. – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/9/lobiger.php>.

-
52. Малахова О. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком / О. Малахова // Світ фінансів. – 2009. – № 2. – С. 101–112.
53. Малік М. Й. Фінансовий аналіз у комерційному банку як складова частина управління його операціями [Електронний ресурс] / М. Й. Малік, О. А. Нужна. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_1/28.pdf.
54. Мельникова К. І. Оцінка привабливості масової банківської послуги для клієнтів / К. І. Мельникова, О. В. Пащенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 265–268.
55. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» від 15.03.2004 р. № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0104500-04>.
56. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України від 02.08.2004 р. № 361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>.
57. Мовчан О. В. Методологічне забезпечення визначення овердрафту / О. В. Мовчан // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2003. – № 15. – С. 194–198.
58. Нагребельна В. І. Організаційна модель впровадження овердрафту в банку [Електронний ресурс] / В. І. Нагребельна. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvb/2010_58/nagrebelsna.pdf.
59. Нескородева І. І. Удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності позичальника банку з використанням методу нечітких множин [Електронний ресурс] / І. І. Нескородева, А. А. Чувакова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2009_28/09niipbk.pdf.
60. Николаев И. Овердрафт как инструмент управления ликвидностью / И. Николаев // Управленческий учет и финансы. – 2005. – № 4. – С. 49–52.

61. Орехов Д. В. Овердрафт в системе расчетных и кредитных отношений : автореф. дис. на получение учен. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Д. В. Орехов. – М., 2007. – 21 с.
62. Остафіль О. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком банку / О. Остафіль, М. Рубаха // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 387–396.
63. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
64. Офіційний сайт Державної установи «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/>.
65. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.
66. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/>.
67. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія / А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І. О. Школьник. – Суми, УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
68. Пірог Д. В. Управління грошовими потоками та визначення фінансового стану банку [Електронний ресурс] / Д. В. Пірог. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_28/10_28_37.pdf.
69. Попов В. Б. Эволюционные стратегии формирования оптимального кредитного портфеля финансовых предприятий [Електронний ресурс] / В. Б. Попов / Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_econ/2011_1/Popov.pdf.
70. Практичні завдання та методичні рекомендації до їх виконання з навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень» [для студ. спец. «Фінанси» всіх форм навч.] / Н. М. Внукова, І. Б. Медведєва, А. О. Дубовик, М. Ю. Погосова. – Х. : ХНЕУ, 2010. – 100 с.

---

71. Прийдун Л. Перспективи оптимізації управління кредитним ризиком з урахуванням банківської практики розвинутих країн [Електронний ресурс] / Л. Прийдун. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Un_msm/2008_13/Pryid.pdf.

72. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 21.01.2001 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

73. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Інструкція Національного банку України від 17.06.2004 р. № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0919-04>.

74. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

75. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2346-14>.

76. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>.

77. Про порядок формування та використання резерву для вішкодування можливих втрат за кредитними операціями банків : Положення Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1027.408.18&nobreak=1>.

78. Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.07.2008 р. № 947-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=947-2008-%F0>.

79. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2664-14>.

80. Просович О. П. Управління ризиками комерційного банку [Електронний ресурс] / О. П. Просович, К. В. Процак. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ekonomika/2010_684/41.pdf.

81. Прут М. О. Методи управління банківським кредитним ризиком [Електронний ресурс] / М. О. Прут. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/tpe/2010_23/Zb23_35.pdf.

82. Прядко О. Я. До питання оптимізації кредитних ризиків банків України [Електронний ресурс] / О. Я. Прядко, Г. Г. Цеглик. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vldfa/2010_18/Prjanko_Tsegelyk.pdf.

83. Скоропад І. С. Джерела формування та нейтралізації кредитних ризиків у банках / І. С. Скоропад // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 20. – С. 298–301.

84. Стрільчук В. О. Роль реінжинірингу бізнес-процесів у банку в умовах конкурентної боротьби на ринку [Електронний ресурс] / В. О. Стрільчук. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/2981/1/54.pdf>.

85. Турило А. М. Рейтингова система оцінки фінансового стану комерційного банку / А. М. Турило, І. С. Вчєрашня // Вісник Київського технічного університету. – 2011. – № 28. – С. 260–263.

86. Усач Б. Ф. Аналіз фінансового стану банку як один з методичних прийомів аудиту / Б. Ф. Усач, М. А. Маркевич // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 179–183.

87. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.

88. Чайковський Я. І. Перспективи розширення та розвитку видів банківського кредиту [Електронний ресурс] / Я. І. Чайковський. – Режим доступу :

<http://www.dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/3949/1/chaykovskiy/2002/6/problemu.pdf>.

89. Червінська О. С. Управління ризиками в банківській діяльності [Електронний ресурс] / О. С. Червінська, І. І. Кутник. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/21_11/159_Cze.pdf.

90. Череп А. В. Управління кредитними ризиками банків [Електронний ресурс] / А. В. Череп. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aprer/2010_6_1/40.pdf.

91. Шкіль Р. А. Аналітичний огляд методів моделювання бізнес-процесів в електронній комерції [Електронний ресурс] / Р. А. Шкіль. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vdnuzht/2008_25/Articles/Modelir/Shkil_25.pdf.

92. Шпаргало Г. Є. Факторингові операції в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Г. Є. Шпаргало, Н. В. Наконечна. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ekonomika/2009_640/31.pdf.

93. Шульга Л. В. Управління кредитним ризиком [Електронний ресурс] / Л. В. Шульга, О. А. Землячова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2010_1/part1/15.PDF.

94. Юнькова О. О. Математичне програмування : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. Б. Жильцов, В. Р. Кулян, О. О. Юнькова ; за ред. О. О. Юнькової. – К. : МАУП, 2006. – 184 с.

95. Edwards C. Bank Overdraft Fees Effect on Credit Rating [Електронний ресурс] / С. Edwards. – Режим доступу : <http://www.ehow.com/facts/5700629/bank-fees-effect-credit-rating.html>.

96. Кнаифл О. Credit risk regulation [Електронний ресурс] / О. Кнаифл. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2008_2/25.4.pdf.

97. Masood O. Determinants of non-performing loans: a comparative analysis [Електронний ресурс] / О. Masood. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/APE/2009_12/251-263.pdf.

---

98. Rakoczy Ch. Business Overdrafts and Lines of Credit [Электронный ресурс] / Ch. Rakoczy. – Режим доступа : http://business.lovetoknow.com/wiki/Business_Overdrafts_and_Lines_of_Credit.

Наукове видання

ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ:

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Підписано до друку 30.11.2012 р.
Папір офсетний. Друк різнографічний.
Тираж 300 прим. Зам. №0245

Издано и отпечатано «Ексклюзив»
Свідоцтво про держреєстрацію ДК №347 від 28.02.2001 р.
e-mail: exkluz@ukr.net